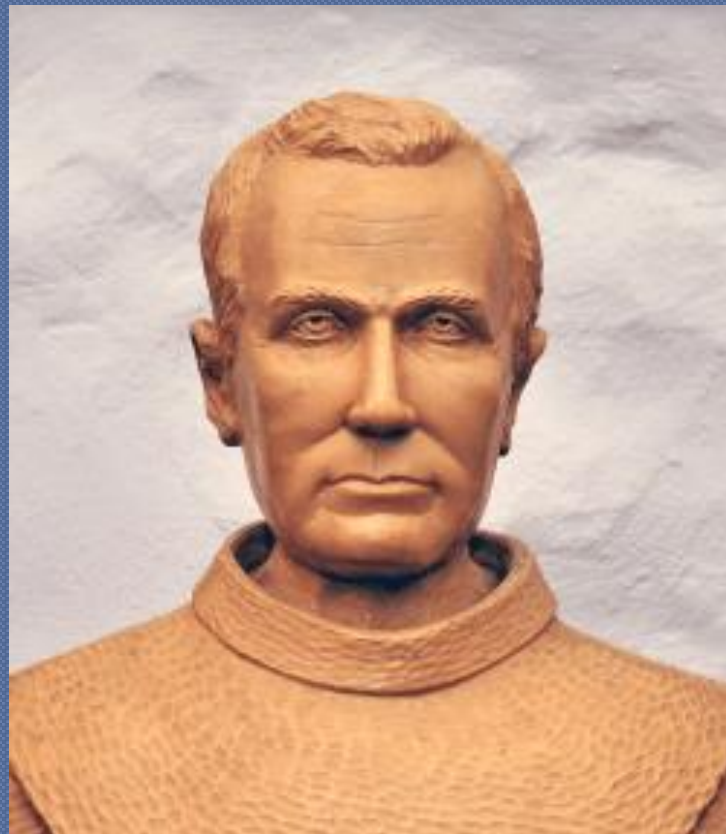

Jurgis Ambraziejus Pabrėža- lietuviškasis da Vinčis?

2021-09-17
Vilius Adomaitis

Biografija

- Jurgis Pabrėža gimė lygiai prieš 250 metų, 1771 m. sausio 15 d., Večių kaime, Lenkimų parapijoje.
- 1785–1792 m. mokėsi Karolštato pranciškonų gimnazijoje.
- Vilniaus universitete studijavo mediciną, tačiau mokslų nebaigė.

Biografija

- Manoma, kad 1794 m. jis dalyvavo Tado Kosciuškos sukilime.
- 1794 m. tapo Varnių kunigų seminarijos klieriku.
- 1796 m. Jurgis Pabrėža išventintas kunigu.
- 1816 m., būdamas 45-erių metų amžiaus, Jurgis Pabrėža įstojo į Kretingos Trečiajį pranciškonų (tretininkų) ordiną.

Biografija

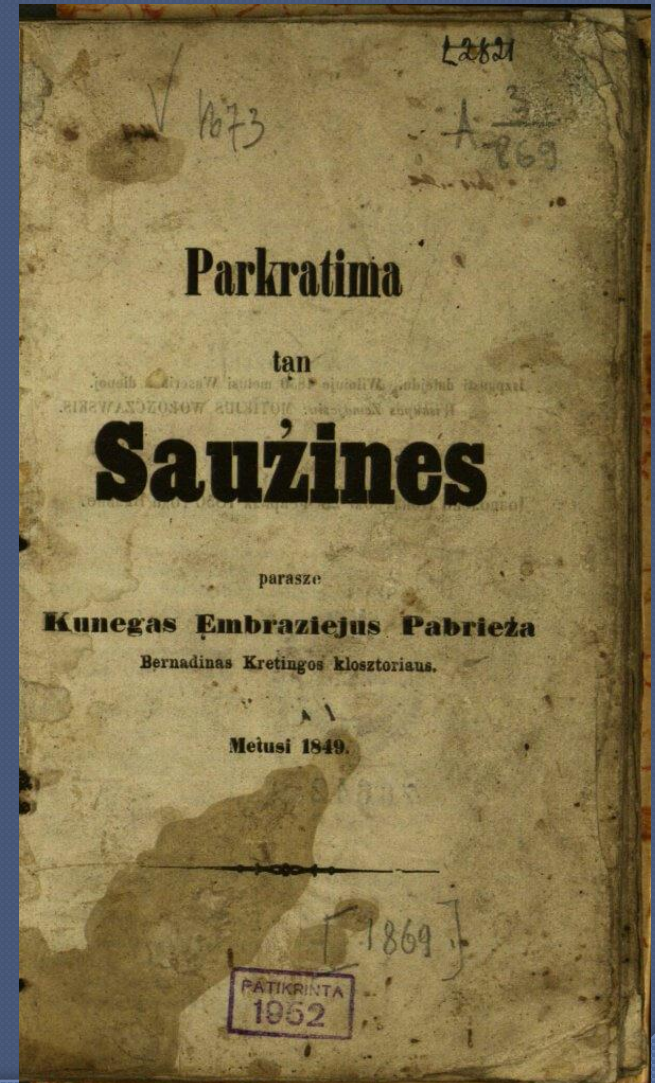

- 1817 m.– iškilmingai davė amžinuosius įžadus, gavo tėvo Ambraziejaus vardą.
- 1817–1821 m. Kretingos gimnazijoje dėstė lotynų kalbą, gamtos mokslus, geografiją ir tikybą, buvo gimnazijos kapelionas.
- 1821–1827 m. buvo paskirtas Kretingos vienuolyno pamokslininku.
- Jurgis Pabrėža mirė 1849 m. spalio 30 d. bebaigdamas 79-uosius gyvenimo metus.

Kunigas ir pamokslininkas

Motiejus Valančius rašo:
*„Norėdamas dar ir miręs
mokyti žmones, parašė jiems
knygeles. Begalo darbus tas
zakonikas niekuomet nespėja.
Vos atkalbėjęs poterius ir kitus
apėjęs žygius, diena iš dienos
rašo. Pratešk, Dieve, jam
amžių ir suteik turtingą poną,
kurs parašytas per jį knygas
išspausdinęs žmonėms
paskelbtų!“*

Kunigas ir pamokslininkas

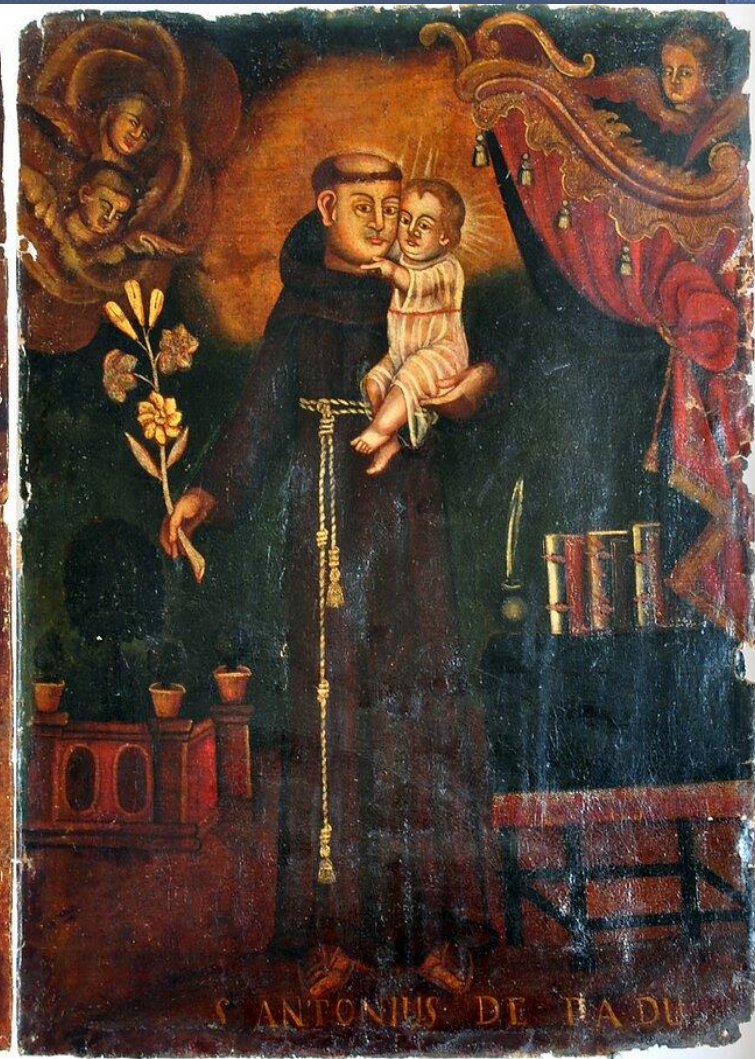
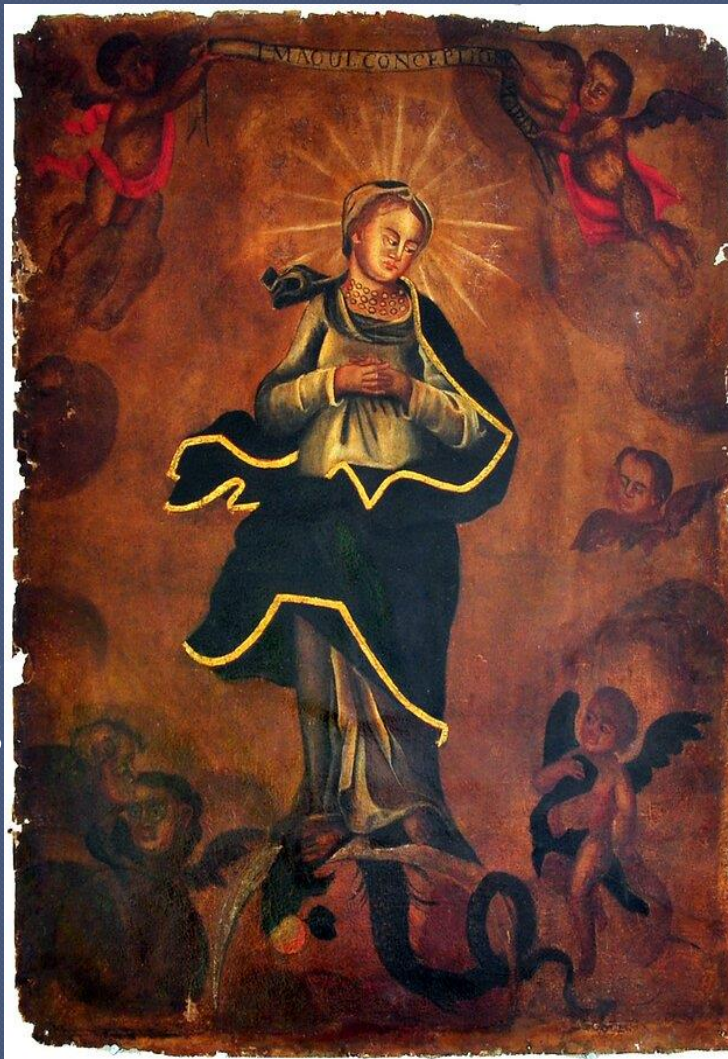

- Už kiekvieną supykimą – sukalbėti, rankas laikant į aukštį iškeltas, 5 poterius.
- Už kiekvieną artimo įtarimą mintimis nežinomame dalyke – tris kryželius išlaižyti žemėje.
- Už kiekvieną nereikalingą išėjimą į parapiją – vieną dieną pasninkauti.
- Už kiekvieną neužsidengimą nosine klausant išpažinčių, po bausmės disciplina.
- Už kiekvieną be reikalo į moteriškę pažvelgimą daryti gailestį ir tris poterius sukalbėti.

Dailininkas

Kretingos muziejuje saugomi du jaunystėje jo tapyti šventųjų paveikslai. Viename jų pavaizduotas pranciškonas šv. Antanas Paduvietis.

Kalbininkas

- „Žemaitis nekomet nasotars diel kalbuos so lieto-
vio, ne so prūso ar latvio. Lietova lai būn Lietova,
maišytējee maišytasees, vuo žemaitee žemaitees“.
- J. A. Pabrėža sukuria 4 reikšmingus tekstus. Rašo
botanikos sąvadą, pasirūpina, kad tame pačiame
vienuolyne gyvenantis vokiečių bernardinai Simonas
Grossas parašytų gramatiką „Kalbrėda liežuvio
žemaitiško“.
- Tai pirmas mėginimas formuoti bendrinę žemaičių
kalbą. Nė vienas tų rankraščių J. A. Pabrėžos laikais
nebuvo išspausdintas, todėl istorinėje raidoje jokių
pasekmių neturėjo.
- Jei būtų atsitikę priešingai, galbūt šiandien gyventume
Žemaitijos ir Lietuvos Federacijoje arba kalbėtume kita
bendrine kalba.

Gydytojas

Žemaičiai tėvą Ambraziejų prisimena ne tik kaip dvasios, bet ir kaip kūno gydytoją, skubėjusį pagelbėti sergantiems vargšams. Lankydamas nuo įvairių ligų kenčiančius ir medicinos pagalbos gauti negalinčius ligonius, jis ėmėsi ieškoti būdų kaip jiems padėti.

Jausdamas neturintis pakankamai žinių apie vaistažoles, jis ėmėsi rinkti visas žoles ir jas tyrinėti, o išsiaiškinęs jų gydomąsias savybes, darė įvairias tinktūras ir naudojo ligoniams gydyti.

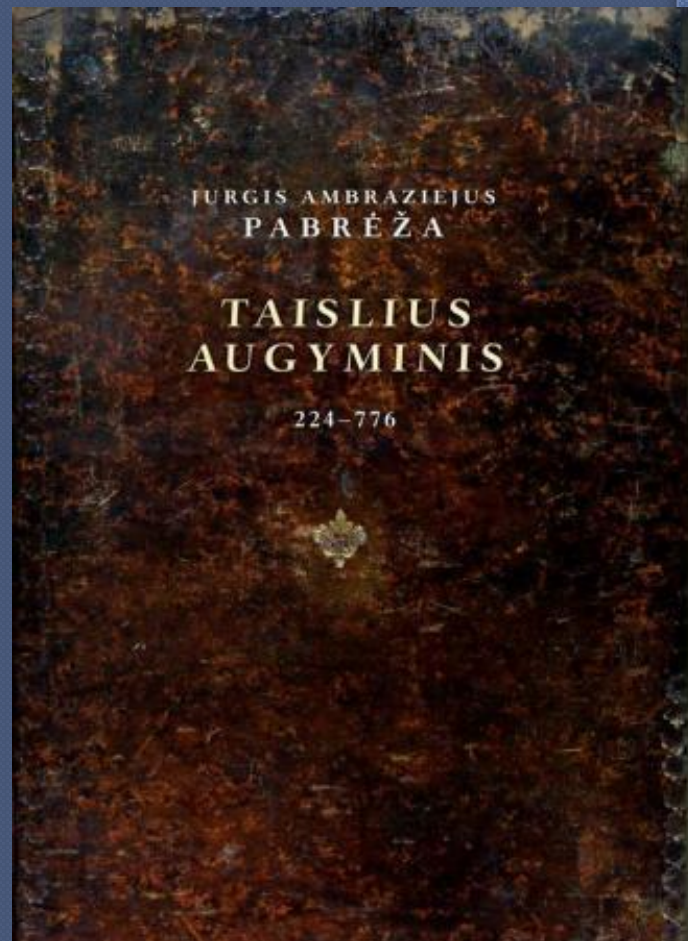
Botanikas

1843 m. baigtas rašyti mokslinę veiklą vainikavęs augalų sistematikos veikalas „Taisylius augimyynis“ (Augalų sistema).

Jo parašyti botanikos darbai yra svarus indėlis Lietuvos florai pažinti ir pirmasis bandymas sukurti botanikos terminiją ir nomenklatūrą lietuvių kalba.

Dalis užrašytų ir sugalvotų terminų tebevartojama ir šiandien.

Botanikas

Kurdamas kai kurių augalų vardus J. A. Pabrėža atsižvelgė į jų gydomąsias savybes, pvz.: akšvita (Euphrasia), ausgyda (Ballota nigra), inkstaglobė (Parietaria), siutgalba (Alyssum),

Kitiems - jungdamas du žodžius: Šalnpusnes (šalnpusnės), Wyłkadalge (vilkadalgiai), Bytkriesles (bitkrėslės); Pupłayszkė (puplaiškiai) Katuges (katuogės), Žemuges (žemuogės); Traukažoles (traukažolės), Giwatžoles (gyvatžolės), Krauježoles (kraujažolės).

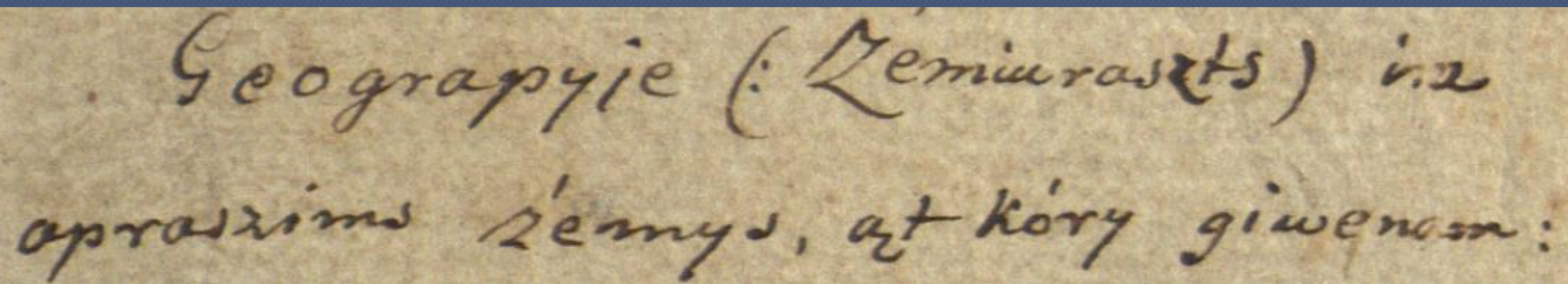

Geografas-mokytojas, pirmojo lietuviškai (žemaitiškai) parašyto vadovėlio autorius

Tai 166 puslapių apimties pirmoji lietuviška (Kretingos žemaičių tarme) penkių pasaulio dalių fizinės ir visuomeninės geografijos rankraštinė knyga.

Ji nėra didelės apimties, tačiau apima visą žemę kaip planetą (kaypo pleneta). Nėra minimas tik Antarktidos žemynas, kadangi tuo laiku žinių apie jį buvo negausiai.

A snippet of a handwritten manuscript on aged, yellowish paper. The text is written in a cursive script, likely from the 16th or 17th century. It reads: "Geograpyje (:Żemiuraszts) ira apraszims žemys, at kory giwenom:".

Geograpyje (:Żemiuraszts) ira
apraszims žemys, at kory giwenom:

- Pabrėžos geografijos rankraštis yra be antraštinio lapo, todėl nežinomas jo tikslus pavadinimas, o bibliografijoje vadinamas pagal pirmąsias eilutes:
- *Įžėgis. // Geograpyje (:Żemiuraszts) ira apraszims žemys*

Kada parašytas *Žemiuraszts*?

Rankraštyje nėra nurodyta parašymo data. Manoma, kad vadovėlis parašytas po 1825 m., nes jame minimas Rusijos caras Nikolajus I, tais metais pradėjęs valdyti, ir ne vėliau kaip 1830 m., nes nuo tada Pabrėža atsidėjęs vien botanikai .

Tačiau knygoje minimas popiežius Grigalius XVI (*Poniawoojęćzió ira Grygaalós XVI Gałwa bažniicys Riimyszkoosys*), tapęs popiežiumi 1831 m., t. y. daug vėliau, nei Rusiją pradėjo valdyti caras Nikolajus I. Vadinasi, galime daryti prielaidą, kad Pabrėža rankraštį parašė po 1831 m. ..

Įžėgis

Matematinė - apima žinias apie žemę kaip planetą.

Fizinė - aprašo žemės paviršių ir kūnus, esančius ant jos.

Politinė - apžvelgia žmonių atrastas žemės dalis, aprašo šalis ir jų santvarką

2. Geograpyje matematycernyry
dabo žemę kaip planetą, yr ap-
rasy nie jos liti, (pustae) dydomu,
biegius. (obrotu) yr tyn tolaus.

3. Fizycernyry aprassa pauyr-
ių žemys yr kūnus asyradacius
at jos.

4. Palytvernoji ožwer wayre
dalis žemys par žmonis yzra-
stas, aprassidama azalis, sōdici
ju rieda. Ta daly Geograpyjs
ipatingiausio' iē bus cielo' mudo'
ōwngas.

Sąvokų paaiškinimas

11. — Prizėmis (: Promontorium)
ira dalys žemės i jūra išky-
szęti. — Prizėmis wadynas Кос:
по (: Косем), kad liticy katna
y szęket.

12. Jurtarpis. (: Isthmus)
ira dalys žemės dwym jūrym
sąskirtinta.

20. Pargnieža arba Akštibe
juoty, ir ir dalys jūras ysz abe-
ju szaluo šemj sôgkštinta.

23. Ūkarpis ar Reminsuk-
mis (: Katarakta :) ir tay stajgnôu.
Kritis ôpiu nekôriu ysz aukšta žė-
min so' dydy stiaunymy yr greytibj.

Demokratyčny mi arba gau-
je waldis ira, kad weysoankwz-
čiansy waldc pasylyikt pri
uetoš gymynies ar pripeu-
na skaytlaus arabu ysz jos
ysz rinktuje.

Atskiris I.

Europa

§. I.
Pağóldims, robeíee yr
dyðóms.

14. Europa gõt tarp 35°-75° ertiby
iäiäuryny, o 6°-48° ylgiby riityny.

U wakarus róbeäyjes só juró
atländskyny. - I pyitus só atländ-
skyny tarp iemyny juromis. - I
ritus só satmary, pargniäö
dardanel'skyny, só juró Marmo-
ra pargniäö Carograd'skyny,
juró jöndöüjy, pargniäö Teo-
doz'yjs, juró azowskyny, öpy
Donó, katnaas ural'skynes yr
wiercho tur'skynes. - I iäiäury
só juró ledyny pósiäunak'tyny.

Pa wyršie jos öjäm 155,000.
mile ketwytäyny nia.

Atsküiris V.

Australije
arba

Oceanije.

Dalis ira ateynaryiosys:
J. Naujooji Hollandyje: at riity-
nio'

nio' jos paakrasztio' ozdiejy Angli: 163
kaa nauwodi 2tadiejuu j: 2brodnin-
zy) yr wannany je Naujijy pyityny
Walijy. (ze ira miests Sidney so'
tabgrazio' ousto. Jata Norfolk Tabaa
waysi Cie teepat miigot.

